

Ivan Koprek

HODOČAŠĆA U SVJETLU PASTORALNE TEOLOGIJE

Uvod

Nijedno područje pastorala, ne samo na našem tlu, već i općenito, nije tako malo proučeno i stručno obrađeno, a u isto vrijeme toliko poznato i prakticirano, kao što su to hodočašća. Činjenica da je praksa hodočašćenja u nas toliko živa i značajna zavređuje temeljitu analizu i neke pastoralno-praktične zaključke. Otvorimo li bilo koji leksikon, svagdje ćemo pronaći u biti sličnu definiciju hodočašća, npr.: »Hodočašće — lat. *peregrinatio* od *peregrinus* — putnik, jest pokloničko putovanje do nekog mjesta iz religioznih motiva.«¹

U prvom dijelu ovog članka nastojim opširnije odgovoriti na pitanje što hodočašća jesu; pokušavam im potražiti temelj. Donosim i kraći povijesni prikaz razvoja: najprije u izvankršćanskim religijama, u Svetom pismu te u povijesti Crkve. U drugom dijelu, na temelju izvještaja o hodočašćima u domaćem katoličkom tisku, ispitujem motivacije te pastoralne mogućnosti i prednosti hodočasničke prakse. U trećem dijelu, kao kritičkom osvrtu, želim upozoriti na neke pozitivnosti i opasnosti koje u sebi kriju hodočašća. Ona su prvotno i isključivo ljudska stvar, a, kao takva, i nesavršena. Tražeći literaturu uočio sam da se malo pisalo o toj temi, a i većina je izvještaja (u našem domaćem katoličkom tisku)

¹ Usp. »Hodočašće« u *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, Zagreb 1968., sv. III. 50.

novinarskog stila bez dubljih analiza. Nisam stoga imao nekog čvršćeg oslonca, pa je ovo doista samo pokušaj osvjetljavanja biti hodočašća.

1. Povijesni pregled hodočašća

1. Temelji hodočašća

Hodočašće, kao pobožno, individualno ili skupno pohađanje nekog svetišta ili drugog svetog mjesta da se tamo obave neke pobožnosti, jest specifično ljudska stvar. Subjekt hodočašća može biti i jest samo čovjek. Ono je utemeljeno u našem dubokom transcendentalnom iskustvu. Svojom metafizičkom konstrukcijom čovjek je u biti putnik, hodočasnik, tražitelj i stranac u ovom svijetu koji ga okružuje. On je upućen drugamo; njegovim žilama teče krv nemira. Od svog prvog plača pa do zadnjeg uzdaha on ostaje putnik i mirotražitelj. To iskustvo o sebi nosi on od prvog samostalnog koraka, ono mu savija kičmu, tjera ga naprijed, slabi mu vid i sluh, sijedi kosa. Nestalnost života jamči mu da je prolaznik, a smrt je nepobitni znak da odlazi. »Ti nas potičeš da tražimo radost hvaleći tebe, jer si nas stvorio za sebe, i nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi!« — genijalno je to iskustvo koje kruži našim žilama u jednu rečenicu sažeo veliki Augustin.²

To transcendentalno-metafizičko čovjekovo iskustvo poštuju manje-više svi smjerovi filozofije. Posebno zanimanje za čovjeka putnika pokazao je u naše dane personalističko-egzistencijalistički smjer. Tako se temelj hodočašća skriva u samom čovjeku, u njegovoj metafizičko-duhovnoj konstrukciji. Praksa se hodočašća temelji na iskustvu njegove nesamodostatnosti; na tome se uostalom temelji i svaka religioznost. Baš zbog toga hodočašća su poznata i priznata gotovo u svim religijama. Oдавno je čovjek žudio za tim da dođe u kontakt s Božanstvom pa je zbog toga i rado pohađao mjesta koje je to Božanstvo na neki način posvetilo svojom prisutnošću; ili je tu nalazio relikvije nekog čovjeka za kojeg se za života mislilo da je bio u uskoj vezi s Božanstvom. Pohod takvom svetom mjestu, prema kojemu je usmjereno putovanje — hodočašće, obično biva pripremljen obredima zbornog čišćenja, što ljudima vidljivo predodčuje religioznu zajednicu kojoj pripadaju. Pretpostavlja se i očekuje da će na svetom mjestu Božanstvo svojim svjetlom i svojom milosnom snagom biti posebno blizu čovjekovim potrebama i molbama. »Hodočašće je traženje Boga i susret s njime u bogoštovnom ozračju.«³

2. Hodočašća u izvankršćanskim religijama

Povijest religija pokazuje da hodočašća zahvaćaju duboko u povijest. Bila su vrlo cijenjena ne samo u starom Egiptu ili Babilonu već i u

² SV. AUGUSTIN, *Ispovjesti*, KS, Zagreb 1973., str. 7.

³ A. GEORGE, »Hodočašće« u *RBT*, KS, Zagreb 1969., 302.

mudroj Grčkoj i u političkom Rimu. Povijest svjedoči da manje-više svaka religija nosi u svojoj nutarnjoj biti inklinaciju prema hodočašćenju; a hodočašća su prvotno shvaćena kao pokornička praksa ili čovjekova težnja za očišćenjem, oslobođenjem. Njima se željelo stupiti u kontakt s drugim svijetom tražeći točku mira i radosti u zajednici.

U Indiji. Po kvantiteti hodočasničke prakse na prvom je mjestu Indija. Odavno je njezine stanovnike, posebno na području Himalaja i Kašmira, na hodočašnički put pokretala vruća želja da budu s Božanstvom. Brojni se hodočasnici, prevaljujući dugi put pun opasnosti, zapućuju do mirnih voda svete rijeke Ganges. Božanska zemlja izvora krije za nas prave tajne. Sadu, mudri ljudi, sanjasi, obični puk i mudraci, bogati i siromašni svi traže oslobođenje i mir.⁴ I budisti hodočaste na mjestu koja je Budha za života posvetio svojom prisutnošću. Indija je tako zemlja božanskog mira i svetog nemira — hodočašćenja.

U islamu. I pripadnici druge velike religije posjeduju svoje hodočasničko mjesto. Za muslimane je Meka mjesto kamo se godišnje slijevaju milijuni hodočasnika. To hodočašće smatra se jednim od pet stupova vjere, jednom od temeljnih dužnosti.⁵ Svakom je muslimanu stalo da, sam ili preko svojeg zamjenika (bedela), poduzme hadžiluk i da za života vidi K'abu (Kuću Božju) — mjesto uzvišene Božje prisutnosti.

3. Hodočašća u Starom zavjetu

Prije Jošijine reforme u Izraelu je bilo mnogo hodočasničkih središta. Izraelci su ih obično nazivali »sveta mjesta« jer je na ta mjesta narod dolazio tražiti Boga. Povijest patrijarha izvješćuje o samo jednom hodočašću u pravom smislu. »Bog reče Jakovu: 'Ustani, idi gore u Betel te ondje ostani. Načini ondje žrtvenik Bogu koji ti se objavio kad si bježao od svog brata Ezava!' I Jakov reče svojoj obitelji i svima koji bijahu s njime: 'Odbacite tuđe kumire koji se nalaze u vašoj sredini; očistite se i preobucite. Idemo gore u Betel; ondje ću načiniti žrtvenik Bogu, koji me je uslišao kad sam bio u nevolji i sa mnom bio na putu kojim sam hodio!'« (Post 35, 1—4). Hodočašću, dakle, prethodi očišćenje, a poduzima se u smislu zahvale. U kasnijem se razdoblju zapaža da se običaj religioznih zborovanja uz različita svetišta dugo zadržao: kao u Šekemu, Betelu, Beer Šebi itd.

No, otkako je moćni David unio kovčeg Saveza u Jeruzalem i kad je Salomon sagradio raskošni hram, hodočašća u Jeruzalem dobivaju odlučujuće značenje. Jošijina je obnova, koju je već glavnim potezima zacrtao pobožni kralj Ezekija, ukinula mjesna svetišta, a svetkovanje Pashe i dvaju drugih blagdana — Sedmica i Sjenica — fiksirala u Jeruzalemu. Ona tako nastoji okupiti narod pred njegovim Bogom i za-

⁴ Usp. M. ŠKVORC, »Čovjek hodočasnik« u *Svesci*, br. 2 (1967.), str. 93.

⁵ L. GARDET, *Der Islam*, Aschaffenburg 1961., str. 54.

štititi ga od miješanja s mjesnim idolopoklonstvom. I od povratka iz izgnanstva jeruzalemski je hram jedino središte. Onamo su o velikim godišnjim blagdanima dolazili hodočasnici iz cijele Palestine. Hodočasničke pjesme, o kojima svjedoče brojni psalmi, postale su izraz molitava i osjećaja hodočasnika, njihove odanosti kući Gospodnjoj i svetom gradu, njihove vjere, klanjanja, radosti što u bogoslužnom zboru ostvaruju duboko zajedništvo Božjeg naroda. Hodočasničko iskustvo Izraelaca pružilo je duboki izraz i eshatološkoj nadi. Dan spasa zamišljen je, prema uzoru na hodočašća, kao zbor svih naroda i pogana u svetom gradu Jeruzalemu.⁶ Starozavjetni čovjek živi od hodočašća; on i mesijansko vrijeme gleda u viziji pokreta svih naroda prema gori doma Jahvina.

4. Hodočašća u Novom zavjetu

Novi zajet, što se tiče prakse hodočašća, ne donosi nikakve novosti. I Isus hodočasti u hram kad mu je bilo 12 godina (Lk 2,41 sl.); on kroz cijelo vrijeme svog poslanja o različitim blagdanima putuje s učenicima u Jeruzalem. Ipak njegovom pojavom, a onda definitivno smrću i uskrsnućem, Hram gubi svoj prvotni smisao. Krist postaje novi hram; njegovi sljedbenici zauzimaju drukčiji stav prema hodočašćima. Hram više nije privilegirano mjesto Božjeg boravka. Pravi se klanjaoci Ocu klanjaju u Duhu i istini (usp. Iv 4,21—23). Kult Kristovih sljedbenika nakon uskrsnuća biva usredotočen na Kristovu proslavljenju osobu (koja je novi hram), a ne više na neko statičko mjesto. Razaranje jeruzalemskog hrama i usmjerivanje pogleda na Gospodina, koji će opet doći, posve je među prvim kršćanima potkopalo židovsku hodočasničku tradiciju.

Pavao kršćane naziva putnicima (usp. 2 Kor 5, 5—9). Kršćanin na svijetu nije u konačnoj i pravoj domovini, piše veliki Taržanin, već u duhovnom inozemstvu. »On svoju misao gradi na duhovitoj igri riječi u vezi s glagolima ekdēmēsai (otputovati, otići u inozemstvo) i endēmēsai (vratiti se u domovinu, imati domovinu, biti udomljen).«⁷ Kršćanin je, dakle, na ovom svijetu u duhovnom progonstvu, na putu, u prolazu.

5. Hodočašća u povijesti Crkve

Crkva, kao zajednica hodočasnika, i sama je hodočasnica pa živi u povijesnim kategorijama. »Ona je i suviše povijesna da bi poricala svaku vrijednost hodočašća prema mjestima Isusova zemaljskog života ili mjestima njegovih očitovanja u životu svetih: ona u ovim okupljanjima na mjestima Kristova djelovanja vidi prigodu da vjernici zajedništvuju u vjeri i molitvi; ona ih na tim mjestima iznad svega nastoji podsjetiti

⁶ Usp. G. GEORGE, »Hodočasnik« u *RBT*, KS, Zagreb 1969., 301—304.

⁷ M. ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji*, KS, Zagreb 1976., str. 124.

da su na proputovanju prema Gospodinu te da ih on vodi.«⁸ Kao prvi poznati hodočasnici spominju se Meliton iz Sarda, Origen, Pionije iz Smirne, biskup Aleksandar iz Kapadocije; a prvi poznati izvještaj o hodočašću potječe iz god. 333. Osobito je važan putopis »Peregrinatio ad loca sancta« redovnice Eterije. Paralelno s praksom hodočašća brzo se razvila i kritika, i to kritika najvećih crkvenih otaca: Grgura Nisenskog, Ivana Zlatoustog, Augustina, Jeronima. Grgur Nisenski npr. piše: »Ako si pun zlih misli, veoma si udaljen od Krista, makar i hodočastio na Golgotu, Maslinsku goru ili na mjesto uskrsnuća!«.⁹

Do širokog procvata hodočasničke prakse došlo je među kršćanima tek u 4. st. kada je Crkva stekla slobodu. Kršćani otada hodočaste slobodno, isključivo iz pobožnosti, da vide mjesta na kojima se odigrala drama spasenja. Želja za hodočašćem u Palestinu bila je od najranijih vremena popraćena i »svetom znatiželjom« da se što bolje upoznaju izvori naše vjere, osobito Biblija. Putovanje je tada bilo praćeno mnogim teškoćama i opasnostima pa su se hodočasnici ozbiljno pripremali za nj ostavljajući čak svaku nadu u povratak. Stoga su se u takvom raspoloženju nastojali pomiriti s Bogom i s bližnjima kao da idu u sigurnu smrt.

I kroz daljnja su stoljeća hodočašća u Sv. zemlju ostala u najvećoj cijeni. Najviše su cvala u 4. i 5. st., a nisu se prekidala ni onda kada su Arapi 637. god. Palestinu podvrgli svojoj vlasti. Tek su Seldžuci u 11. st. pokazali veće neprijateljsko držanje prema kršćanima i zabranjivali su hodočasnicima pristup. Teškoće su se podvostručile, a kada je Jeruzalem definitivno pao pod njihovu vlast (1070. god.), i dolazak u Palestinu bio je sasvim isključen. Otada su se organiziranim oružanim pohodima, u povijesti poznatima pod imenom »križarski ratovi«, željela osloboditi sveta mjesta u Palestini.

Paralelno uz hodočasničku praksu u Sv. zemlju počela su se razvijati i druga hodočašća u znamenita hodočasnička mjesta u Evropi, osobito hodočašća u vječni grad — Rim. Pape su hodočašćima pridavali posebnu važnost, a za posjet određenim svetištima podjeljivali su se i veliki oprosti. Svi slojevi tadašnjeg društva jednako su čeznuli za tim da pohode udaljena milosna mjesta. Hodočašće je u Rim ipak u nekom smislu značilo i zamjenu za hodočašće u Sv. zemlju koja je, zbog udaljenosti i velikih opasnosti, za Zapad bila jedva dostupna. Uvelo se i slavljenje tzv. »svetih godina«. Prema buli »Antiquorum habet fidem« pape Bonifacija VIII., sveta se godina imala slaviti svake stote godine.¹⁰ S vremenom se to pomaklo na svakih 50, pa na 25 godina. Razlog je u prvom redu bio praktičan — ljudski je život kratak i teško bi tko mogao dočekati jubilej koji je tek za stotinu godina! Općenito su se hodočas-

⁸ G. GEORGE, »Hodočašće« u *RBT*, KS, Zagreb 1969., 305.

⁹ Usp. M. VALKOVIĆ, »Sveta godina 1975.« u *OŽ XXIX* (1974) 116—117.

¹⁰ Usp. P. BELIĆ, »Sveta godina« u *Glasnik Srca Isusova i Marijina*, 1974, str. 10.

nici koji su dolazili u Rim nazivali »romari«. Mase su se u čežnji za oprostjenjem, očišćenjem i duševnim mirom okretale prema vječnom gradu. Osim čežnje za oprostjenjem vlastitih prijeha, vodila ih je i zajednička ljubav prema istoj svetoj Majci Crkvi koja je tada toliko trpjela od svih vrsta nereda izvana i iznutra. Obično su hodočasnici na sebi imali tuniku s kapuljačom, veliku krunicu oko vrata, u ruci bi nosili štap na koji su vješali posudu za vodu. Preko ramena prebacili bi bisage u kojima su nosili potrepštine za hranu, konak te instrumente za askezu i pobožnost.¹¹

Potresno je bilo gledati kako sa svih strana svijeta, pjevajući »Stabat Mater«, hodočasnici pješače prema Rimu. Kao znak pokore, putem su se često i bičevali pa su ih stoga nazivali i flagelanti. Oni su u stilu apostola Pavla željeli dopuniti na svome tijelu nedostatak Kristovih muka za njegovo tijelo, Crkvu, koja je tada proživljavala duboku krizu. Sve je u to doba, kako svjedoči povijest, bilo pokvareno: od papa i svećenika sve do pripostih vjernika. Hodočašća su u općoj pokvarenosti davala novi obnoviteljsko-pokornički ton. Briga je za hodočasnike bila točno propisana pravilima gostinjaca kakvih je u Rimu bilo mnogo. »Svaki je hodočasnik imao pravo ostati u gostinju tri dana bez odštete, a tražilo se da mu u svemu bude iskazana pažnja i ljubav. Pri njegovu dolasku u gostinjac imale su mu se odmah oprati noge, dati obilna hrana i dobar ležaj, a ako je bila zima, i naložiti peć. Zatim bi mu se dala prilika da se ispovijedi na materinskom jeziku a kasnije i pričesti, te da tako postigne i duhovnu svrhu svog napornog hodočašća, svete oproste.«¹² Među mnogobrojnim »romarima« bili su i Hrvati, a veliki je Dante ovjekovječio njihov hodočasnički napor.¹³ I oni su imali svoj gostinjac koji danas više ne postoji: na njegovu mjestu sada je velika palača Hrvatskog zavoda sv. Jeronima.

Hodočašća su u srednjem vijeku bila vrlo važna ne samo na vjerskom području već i na općekulturnom. Ona su favorizirala kulturnu i crkvenu komunikaciju, što je u tadašnjem statičnom društvu bilo izuzetno važno. Za vrijeme reformacije ni ona nisu ostala pošteđena napada i kritiziranja. Na njih se u prvom redu okomio Luther jer su i ona, kako je smatrao, pridonosila i potpomalaga prodaju indulgencija. Isusovci su ih pak, kao glavna snaga protureformacije, odlučno branili i preporučivali. I sv. Ignacije hodočastio je u Svetu zemlju, a u šestom je pravilu u »pravilima da suosjećamo s Crkvom«, među ostalim, zapisao: »... Hvaliti postaje hodočašća, oproste, svete godine...«¹⁴ Otada se i u mnogim katekizmima hodočašća toplo preporučju.¹⁵

¹¹ Isto, str. 62.

¹² J. MAĐEREC, *Hrvatski zavod svetog Jeronima u Rimu*, Rim 1953., str. 17—18.

¹³ A. DANTE, *Raj*, XXX., 103—111.

¹⁴ Sv. IGNACIJE L., *Duhovne vježbe*, br. 358.

¹⁵ Usp. *LThK*, X., 943.

No i srednjovjekovni je čovjek osjetio opasnost koju su u sebi krila bezbrojna hodočašća i putovanja. Zato je Toma Kempenac u svojoj knjižici *Nasljeduj Krista* zapisao: »... rijetko se oni posvećuju koji mnogo idu na hodočašća.«¹⁶ Kongregacija koncila izdala je 1936. god. posebne norme što se tiče hodočašća (odobrenje crkvene vlasti, sudjelovanje duhovnika, dobra priprava, umjereni troškovi itd.). Ukratko, Crkva smatra da je hodočašće prikladno sredstvo za rast i promicanje kršćanskog života samo onda ako se doista odvija u znaku vjere i ne postane samo sebi svrhom pretvarajući se u trgovinu ili u turizam.¹⁷

2. Motivacije i pastoralni status danas

1. Motivi hodočašća

Nakon kraćeg povijesnog pregleda valja ispitati što je ljude privlačilo i pokretalo, što ih privlači i pokreće na hodočašće? Prelistavši naš domaći katolički tisak, uočio sam da se danas, kao i u prijašnja vremena, ne hodočasti samo radi hodočašća, nego da bi se također razbila monotonost svakidašnjice.¹⁸ Doduše i ovo je bio, i još ponegdje i jest jedan od razloga; a to pokazuje da su motivi hodočašća vrlo različiti: od posve naravnih do sasvim religioznih ili vjerskih. Tako je anketa *Glasa koncila* utvrdila da su motivi hodočašća uglavnom ovi: »Riješiti se tereta grijeha, raspjevati se iz dubina duše, iz sokova djetinjstva. Skinuti maske i strahove, biti među svojim, radostan. Svjedočiti da Crkva nije privid, nego stvarnost s kojom treba računati.«¹⁹

Sva su hodočasnička mjesta mjesta molitve, mjesta okupljanja pobožnog naroda koji traži pomoć u najrazličitijim životnim nevoljama i teškoćama. »Izravni je povod hodočasničke prakse naša siva svakidašnjica: brige, nevolje, bolesti...«²⁰ Dovoljno bi tako bilo pogledati na toliko mnoštvo zahvalnica i zavjetnih darova koje pobožni hodočasnici ostavljaju na tim svetim mjestima. Zanimljivo bi bilo čuti i molitve koje izviru iz srдца priprostih ljudi, pronaći molitvu koja se skriva iza sklopljenih žuljavih ruku. Mogli bismo tako u svakom uzdah, na svakoj zavjetnoj ploči, u svakim sklopljenim rukama pronaći novi motiv hodočašća.

2. Pastoralne prednosti i prijedlozi

Kao raširen i omiljen oblik manifestiranja vjere u širokih masa, hodočašća u sebi kriju nemale pastoralne mogućnosti i prednosti. Proučiv-

¹⁶ T. KEMPENAC, *Nasljeduj Krista*, gl. 1., br. 23. Zagreb 1978³, str. 75.

¹⁷ Usp. M. VALKOVIĆ, *nav. čl.*, str. 117.

¹⁸ Uglavnom sam pregledao slijedeći katolički tisak: *Glas Koncila*, *Glasnik Srca Isusova i Marijina*, *Kana*, *Veritas*, te glasilo studentske zajednice *Jordan*.

¹⁹ *Glas Koncila* od 17. X. 1971., br. 21, str. 16.

²⁰ I. BAUMER, »Hodočašće i religiozno iskustvo« u *Svesci* br. 27 (1975.), str. 13.

ši praksu i načine hodočašća u našem katoličkom tisku, posebno ističem nekoliko postoralnih prednosti.

a) *Liturgijsko-euharistijski senzus.* Teologija Drugog vatikanskog koncila naglašava da je liturgija »*vrhunac* kojemu teži djelatnost Crkve, i ujedno *izvor* iz kojega proistječe sva njezina snaga«. ²¹ Pokonciliska ekleziologija uči da je Crkva zajednica vjernika koji su vjerom i krštenjem postali djeca Božja — putujući narod Božji. On se na svom hodočasničkom putu sastaje i hvali Boga okupljen oko Krista prisutnog u Euharistiji. »Zemaljskom liturgijom sudjelujemo predokusom u onoj nebeskoj liturgiji koja se slavi u svetom gradu Jeruzalemu, kamo kao putnici težimo, gdje Krist sjedi Bogu zdesna kao službenik svetišta i pravoga šatora; sa svim četama nebeske vojske pjevamo Gospodinu pjesmu slave; štujući spomen svetih, uzdamo se zadobiti neko mjesto u društvu s njima; očekujemo Spasitelja našega Gospodina Isusa Krista, da se, kad se on pojavi, naš život, i mi zajedno s Njime pojavimo u slavi.« ²²

Kao u liturgiji, tako je i na hodočašćima najvažnija euharistijska žrtva. Ona je središte Crkve, a tako i središte hodočašća. Oko Krista prisutnog u Euharistiji okuplja se narod koji putuje čineći zajedništvo vjernika — Crkvu. Evo kako je to doživio jedan hodočasnik — sveučilištarac: »Osjetio sam negdje duboko skrivenu vjeru u Krista Gospodina Isusa koji objedinjuje sve prisutne oko sebe, i nadbiskupe i biskupe i vjerni puk i studente... ukratko Božji narod, Crkvu, onakvu kakva jest.« ²³ Svi izvještaji o hodočašćima i proslavama (u našem katoličkom tisku) pokazuje da je Euharistija uvijek u središtu. Mnoga su veća i organiziranja hodočašća, kao npr. studentska hodočašća u M. Bistricu, ili hodočašća u Solin, Nin, itd., imala eksplikatore i voditelje koji su vjernicima tumačili euharistijsku žrtvu upozoravajući u prvom redu na Kristovu prisutnost i proegzistenciju, te animirali narod na zajedničko pjevanje. Krist je u Euharistiji tu za nas; on je jedini Spasitelj, Osloboditelj, Ozdravitelj, Posvetitelj — on je temelj našeg bratskog zajedništva. Euharistija je sakrament dvostrukog darivanja: s jedne se strane Bog nudi čovjeku kao dar, a s druge se strane čovjek mora darovati Bogu. Božjim samodarivanjem i svojim potpunim prihvaćanjem Boga, kao dar darujući sebe Bogu, čovjek ispunjava svoj puni smisao. Euharistija tako zahvaća duboko u čovjekovu svakidašnjicu, nadilazi je i posvećuje. Na mnogim se mjestima željela simbolički pokazati ta ovisnost i mogućnost darovanja čovjeka Bogu. Želeći darovati sebe Bogu, hodočasnici — kako pokazuju mnogi izvještaji — prinose darove, — plodove svojih ruku i umješnosti. Posebno se tako prije čina prikazanja organizira prinošenje darova, od onih običnih, čovjeku najpotrebnijih pa do najspecifičnijih.

²¹ SC, br. 10.

²² Isto, br. 8.

²³ *Kana*, lipanj 1974., str. 22.

Pobuđuje se tako svijest da je čovjek — hodočasnik — liturg kozmosa, da je posvećen plod njegovih ruku, da su svaki posao i zanimanje pred Bogom vrijedni, da je svaki obični i mukotrpní dan posvećeno vrijeme i da to treba da postane. Sve to razvija liturđijsko-euharistijski senzus u današnjem čovjeku. Na Trškom su vrhu npr., vozači za prikazanje prinijeli na oltar, među ostalim. »... jednu vozačku kacigu, pribor za prvu pomoć na cestama i Inino motorno ulje, gledajući u tim proizvodima doprinos ljudskog znanja i rada Božjoj skrbi za čovjeka vozača.«²⁴ Na nekim su hodočasničkim slavlĳima (većinom na studentskim i dječĳim!) hodočasnici sami pripremali pokajnički čin koji prethodi Euharistiji, a gotovo uvijek i molitve vjernika.

Na svetim hodočasničkim mjestima čovjek, kao simboličko-duhovno-govorno biće, progovara najsvečanije jer iz njegova srca proviru riječi u pjesmi. On tu postaje pjesnik, pjevač koji pjevanjem izlazi iz svoje osame i zatvorenosti i prilagođuje se zajedničkom ritmu, te tako aktivnim sudjelovanjem povećava zajedništvo. »Pjevanje stvara blagdan!«²⁵ Valja stoga pohvaliti nastojanje da na svakom većem hodočašću bude i animator pjevanja.

Fenomenološki gledano, mnoga su, dakle, hodočašća bila uistinu liturđijski uzorno organizirana. Ipak valja uvijek imati više smisla, otvorenosti i pokretljivosti u organizaciji euharistijsko-liturđijskih slavlĳa općenito, a onda i na hodočašćima. »Bog nam je dao maštovitost da pronalazimo i prikladnije oblike!«²⁶

b) Angažman vjernika u pastoralu. Praksa hodočašća pridonosi rješavanju općeraširenog i vječnog problema pastorala: kako u pastoralu animirati vjernike za aktivno sudjelovanje. Evo kako je npr. ostvareno hodočašće opatijskih vjernika na grob biskupa Langa: »Opatijski župnik S. Cetinić razlagao je na svibanjskim pobožnostima život blagopokojnog biskupa. Vjernici su se toliko oduševili ličnošću Langa, osobito njegovom ljubavlju prema siromasima, da je među njima spontano nikla misao da organiziraju hodočašće na biskupov grob. Ovo je hodočašće mnogo pridonijelo upoznavanju i zbližavanju njihove župne zajednice. Opatija je turistički grad gdje se vjernici, zbog goleme vreve turista, jedva osjećaju kao zajednica.«²⁷ Hodočašća uvijek proviru odozdo, od puka; na njima se vjernik aktivno uključuje u zajednicu svojim sudjelovanjem, pjevanjem, zajedničkim molitvama i drugim vrstama komunitarnih pobožnosti.

²⁴ *Glas Koncila* br. 13, od 23. VI. 1974., str. 17.

²⁵ J. GELINEAU, *Pastoralna teologija liturđijskih slavlĳa*, KS, Zagreb 1973., str. 202.

²⁶ Isto, str. 544.

²⁷ *Glas Koncila*, br. 21, od 17. X. 1971., str. 16.

c) *Otvorenost za katehizaciju.* Posebno ozračje, koje u vjernicima stvore hodočašća, lako se i pogodno može iskoristiti za slikovite, kratke i jasne kateheze prilagođene psihičkim i intelektualnim mogućnostima hodočasnika. Hodočašće već samo po sebi priprema plodno tlo za smišljenu katehezu. Tu šansu pastoralni radnik može lako iskoristiti ako osjeti bilo vjernika i pronade one teme koje će hodočasnike poticati na preoblikovanje života, na jaču, življu i djelotvorniju vjeru koju svatko mora manifestirati i u svojoj svakidašnjici. Poželjno je u tu svrhu na hodočasničkim mjestima angažirati vrsne i pokretljive propovjednike pripremljene za taj način kateheze, što se redovito i radi u našoj hodočasničkoj praksi.

d) *Mogućnost obnove penitencijalne prakse.* Ni na kojem se mjestu toliko ne ispovijeda koliko na hodočašćima. Tu se pred ispovjedaonicom skupe i »... muškarci, radnici i seljaci, s lica im ne silazi pečat duhana i alkohola i psovke, tek se u zakucima očiju čita iskrena želja za promjenom života.«²⁸ Dugi se redovi formiraju pred ispovjedaonicama, kao da one ovdje postaju nekako privlačnije. Potrebno je iskoristiti i tu milosnu šansu kako bi hodočasnik-penitent osjetio da ispovijed nije teret i mučnina, već sretna nužnost i prilika za pomirenje s Bogom. Evo kako te hodočasničke ispovijedi doživljava jedan student, hodočasnik-pješak: »Uvijek me te hodočasničke ispovijedi iznova frapiraju. Ima u njima nešto od onoga biblijskog eksodusa!«²⁹ Hodočašća pružaju pastoralnu mogućnost i prednost da se sakrament ispovijedi, koji je danas u stanovitoj krizi, opet oživi i približi vjernicima.

e) *Nekoliko prijedloga.* U vezi s organizacijom hodočašća, a na osnovi pregledanih izvještaja o njima u domaćem katoličkom tisku, donosim nekoliko refleksija.

Veliku ulogu i odgovornost u organizaciji nekog hodočašća ima *pastoralni radnik*. Njegov je zadatak da sve već prije isplanira i pripremi. Poželjno je da naglasi neku temeljnu misao vodilju — moto hodočašća. Valja se pobrinuti za animatore koji će hodočasnike već na putovanju animirati na pobožnost, molitvu, te pjevanjem i šalama stvoriti što topliju atmosferu povjerenja i zajedništva. Ni jedan se hodočasnik na hodočašću ne bi smio osjetiti zapostavljen. Poželjno je stoga da pastoralni radnik bude, po mogućnosti, što više s narodom. Valja se pobrinuti i za svečaniju organizaciju liturgije, dati priliku da svatko sudjeluje (bar zajedničkim pjevanjem pučkih pjesama ili sudjelovanjem u procesiji). Preporučuje se da se nakon hodočašća napravi osvrt — svrati

²⁸ *Glas Koncila*, br. 17, od 22. VIII. 1971., str. 3.

²⁹ I. RODIĆ, *Prošlogodišnje jesensko hodočašće zagrebačkih studenata u Mariju Bistricu*, u OŽ XXVIII (1973) 81.

pogled posebno na one stvari koje nisu najbolje uspjele kako bi se ubuduće nastojale otkloniti. Valja u hodočasnika obnavljati lijepe uspomene i poticati ih na ustrajnost u dobrim odlukama.

Pretpostavivši infrastrukturu, tj. sve ono što je bitno za crkvu ili svetište kao građevinu, donosim nekoliko prijedloga za koje smatram da bi *uprava hodočasničkog mjesta* morala voditi posebnu brigu. Potrebno je tako napraviti kratki vodič kroz svetište sa svim važnijim uputama, planom i poviješću.³⁰ Valjalo bi računati na uređenje nekog meditativnog prostora u kojem bi se mogli okupljati oni hodočasnici koji se zanimaju za suvremene oblike molitve. Potrebno je što ukusnije urediti prostor za ispovijedanje kako bi se hodočasnici osjećali što prisnije i opuštenije. Po mogućnosti i sam okoliš treba da bude što privlačniji, uredan, koji umiruje i potiče na meditaciju. Sve je to važno da bi hodočašća, već po svojem vanjskom ozračju, pridonosila što većem duhovnom plodu u hodočasnika.

3. Pokušaj klasifikacije hodočašća

Sva bi se hodočašća, kako piše domaći katolički tisak, mogla klasificirati prema različitim kriterijima. Iz obilja hodočasničke prakse, a za daljnje i dublje proučavanje pastoralna hodočašća, iznosim jednu subjektivnu klasifikaciju bez dublje analize.

1. *Prema objektu čašćenja*: a) Hodočašće k svecima, njihovim grobovima i relikvijama (Rim, Padova, Asis itd.). b) Hodočašća na mjesta koja podsjećaju na različita ukazanja (Lourdes, Fatima itd.). c) Hodočašća na mjesta koja čuvaju svete ili čudotvorne slike ili likove (npr. naša marijanska svetišta . . .)

2. *Prema dobi*: a) djeca, b) mladež, c) odrasli, d) starci i bolesnici.

3. *Prema staležima*: a) vozači, b) studenti i srednjoškolci, c) redovnici, d) sjemeništarci i bogoslovi, e) bračni parovi.

4. *Prema prijevoznim sredstvima*: a) hodočasnici — pješaci, b) Hodočasnici koji na hodočasnička mjesta stižu različitim prijevoznim sredstvima (avionom, brodom, autobusom, vlakom, osobnim automobilima, biciklima itd.).

³⁰ Valja pohvaliti sve što se na tom planu poduzima i što je do sada poduzeto. Tako je upravitelj svetišta Majke Božje Bistričke preč. gosp. Lovro Cindori izdao vrlo praktični i uspješni molitvenik za hodočasnike *Majka Božja Bistrička* koji uz povijest svetišta donosi i niz molitava i praktičnih uputa. Isto tako, prigodom međunarodnog hodočašća mladih u Rim, o. B. Nagy izdao je *Hodočasnički vodič — sveta godina 1975* pun zanimljivih podataka o Rimu, a i prigodnih predložaka za pobožnost mladih. Prošle (1980.) je pak godine preč. gosp. Ivan Jurak, župnik u Ludbregu, izdao ukusno uređen i praktičan *Vodič u svetište Ludberg*.

3. Kritički osvrt

1. Neke pozitivnosti hodočasničke prakse

U ovom kraćem osvrtu ne namjeravam nabrajati sve pozitivnosti, već samo upozoravam na neke za koje smatram da imaju veće značenje za pastoral.

a) U povijesnom dijelu prikaza opazili smo da su se hodočašća većinom poduzimala u duhu pokore i obraćenja. Ona su zapravo i bila jedan od oblika službene pokore koja je potjecala iz crkvene pokorničke prakse. Hodočasnička su mjesta mjesta osobite Božje blizine baš po sakramentima sv. ispovijedi i pričesti.

b) Hodočasnik po Abrahamovu primjeru ostavlja svoj dom: na neko vrijeme on napušta svoje navike, svoje radno mjesto i pronalazi »slobodu sedmog dana.« On u ovom vremenu koje ga vrtoglavo nosi i ne dopušta mu da se smiri pronalazi vrijeme za razgovor s Bogom. Hodočašća su prigoda da se u vjernicima razvije smisao za molitvu i eshatološke vrijednosti.

c) Hodočašće — nije to bilo samo u srednjem vijeku — i danas oslobađa čovjeka od zatvorenosti, osamljenosti i monotonije. Čovjek načas zaboravlja svoj uski svakidašnji krug ljudi i interesa, a pruža mu se i prilika da se doživi kao član velike putujuće zajednice vjernika — Crkve. Hodočasničkom se praksom razvija smisao za eklezijalnost.

d) Oduvijek su hodočasnička mjesta bila mjesta izražavanja vjere i pobožnosti u zajednici: u pjevanju, procesijama, zajedničkim moljenjima krunice i obavljanjima pobožnosti križnog puta. Tu se vjernik ni u molitvi ne osjeća sam, pa tako hodočasnička mjesta postaju mjesta intenzivnije komunikacije i manifestiranje vjere.

e) Uz hodočasnička se mjesta obično okupljaju, a tako je bilo i kroz povijest, svi oni za koje se nitko ne brine: napušteni, bogalji i siromasi svih vrsta. I oni u sjeni svetih mjesta traže zaštitu kucajući i na vrata hodočasničkih srdaca. Stoga su i hodočašća izvanredna prilika za razvijanje kršćanskog karitasa i socijalnih odnosa.

f) Na mnogim se hodočasničkim mjestima u sklopu hodočašća pripremaju prigodni kulturni programi; od skazanja, recitala, zidnih novina, filmova do koncerata duhovnih šansona. Sve to razvija u vjernicima osjećaj za kulturu; budi smisao za kršćansko vrednovanje lijepog, dobrog i plemenitog.

2. Neki prigovori hodočasničkoj praksi

Bilo bi možda bolje ovo kraće poglavlje nasloviti: neke opasnosti koje izlaze iz hodočasničke prakse. Važno je uz pozitivnosti zapaziti i neke negativnosti kojih je bilo ne samo kroz povijest, veći ih ima i danas. I ovdje napominjem da ne namjeravam nabrojiti sve negativnosti,

već samo upozoriti na to da hodočašća u sebi skrivaju i neke potencijalne opasnosti.

a) Današnji čovjek živi u doba sekularizacije kada se izbjegava svaka pobožnost i molitva, a pogotovo prakticiranje sakramenata, dok, s druge strane, raste zanimanje za tzv. čistu religioznost, magiju i slične teme. Moguća je stoga općenita opasnost da se vjera, a tako i hodočasnička praksa kao manifestacija proživljavanja vjere, svedu na magiju ili na tzv. jednostavnu čistu religioznost.

b) Čini se da hodočašća djeluju previše emotivno na hodočasnike, pa se tako može stvoriti samo prolazni osjećajni oblik pobožnosti, samo kratkotrajna površinska zagrijanost, često potkrijepljena nacionalnim osjećajima.

c) Moguća je i opasnost da hodočašća postanu alibi za vjersku praksu, opasnost da se u hodočasnika stvori raspoloženje da je, kad obave hodočašće, sve gotovo (»sve sam zbavil do sljedećeg proštenja!«).

d) Kao i u prošlosti, i danas su uz hodočasnička mjesta smještene brojne prodavaonice svih mogućih suvenira, hoteli i gostionice svih vrsta. Postoji tako napast da se hodočašće pretvori u pusto pijančenje, trgovinu ili čak u iskorištavanje pučke pobožnosti.

e) Danas, u doba brojnih prijevoznih sredstava, hodočašća su izgubila nešto od svoje izvanjske biti, od naporna pješčenja. Jedva se tko danas na hodočašće zapućuje pješice, pa je stoga opasno da ona postanu samo »sakralni turizam«.

Zaključak

Hodočašća su u prvom redu izraz privatne pobožnosti. »Ona pronalaze svoj temelj u shvaćanju da na određenom mjestu Bog svojom snagom stoji osobito blizu čovjeku — potrebniku spasenja i omilostivljenja.«³¹ Duga praksa, gotovo u svim religijama, pokazuje da su im korijeni općeljudski. Čovjeka oduvijek prati čežnja za Apsolutnim, kojemu se on nastoji približiti, osobito na mjestima gdje vjeruje da će ga sigurnije susresti. Hodočašća, dakle, izlaze iz religiozne emocionalnosti, a u Crkvi se smatraju paraliturijskim pobožnim vježbama. Budući da su većim djelom vezana uz srce i emotivnost, potrebna je budnost da ne dođe do krivih skretanja. Ipak, uza sve opasnosti, činjenica je da velika hodočasnička okupljanja vjernika koji doživljavaju međusobnu ujedinenost oko istih vjerskih ideala (oko Krista prisutnog u Euharistiji, ili u zajedničkim vježbama pobožnosti) i danas potresaju dušama. Potvrđuju to i naša znamenitija nacionalna svetišta. Susreti su na tim svetim mjestima trenuci povijesnog značenja. Ne povijesnog u smislu prošlosti, nego

³¹ »Wallfahrt« u *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 478.

trenuci u kojima prošlost i sadašnjost postaju jedno. Tu se rađaju misli koje se ne daju izraziti govorom, ali ih srce osjeća. Tu čovjek prinosi na oltar svoju mukotrpnju svakidašnjicu da bi u nju vratio Krista. Potrebni su stoga takvi susreti i sastanci, i to upravo na mjestima gdje se učvršćuje korijenje naše vjere, na mjestima gdje se osjeća Božja blizina i zaštita. Hodočasnička mjesta otkrivaju iracionalnu stranu duše, njezinu težnju: vapaj za mirom i jedinstvom u zajedništvu.

Hodočašća treba da postanu i ostanu izraz, prigoda i sinteza svih pobožnih vježbi, jer su se u autentičnoj tradiciji kršćanske prakse uvijek poduzimala u duhu pobožnosti i pokore, a hodočasnička su mjesta mjesta obnove i obraćenja. Ona danas pružaju veliku šansu za pastorizaciju u najširem smislu riječi. Ona pridonose rješavanju velikog i vječitog problema pastoralne: kako aktivno animirati vjernike. Valjalo bi stoga i u tom smjeru prestrukturirati koncepciju hodočasničkih mjesta. Ona bi npr. mogla postati mjesta upoznavanja i informiranja o svim duhovnim pokretima u našim krajevima (fokolarinima, kursiljosima, itd.) s pomoću brošura, filmova, plakata i sl. — jer su to mjesta na kojima se okupi velik broj vjernika. Dobro je da se hodočasnik na nekom hodočasničkom mjestu osjeti kao član velike zajednice vjernika — Crkve, ali mu isto tako valja pokazati i način kako će danas, kada čovjek totalno postaje kotačić u masi, lakše sačuvati osobnu vjeru. A sve se to ne može postići u masi i kroz masu, već u malim bazičnim zajednicama.

Treba računati na opasnosti i pozitivnosti hodočasničke prakse, a treba i pročišćavati motive hodočašća. Ona u prvom redu moraju voditi Kristu narod Božji poji putuje — Crkvu i sav pastoral. »A Krist nije samo predvoditelj i predhoditelj, on je put; on utire i otvara pristup nebeskom Jeruzalemu za kojim žudimo.«³² Na pastoralnim je radnicima velika odgovornost i u organizaciji, i u snalažljivosti da hodočašća iskoriste za cjelokupnu pastorizaciju povjerenog im naroda. Uočili smo da praksa hodočašća pridonosi rješenju nekih tako gorućih pastoralnih problema, pa je hodočašća stoga potrebno još više razvijati i osmišljavati. Hodočasnička pak mjesta moraju postati oaze za tražitelje mira; odmorišta za izmorene borce istine, svetosti i pokore; luke za poklonike vječnih vrijednosti. Ona su mjesta na kojima Duh govori intenzivnije, glasnije i nježnije.

Ovim sam kratkim pokušajem samo pokrenuo i otvorio mnoga pitanja koja traže dublji, svestraniji i znanstveniji odgovor.

Literatura

Osim navedenih djela u bilješkama, služio sam se također ovim djelima: *The Catholic Encyclopedia*, sv. XII., s. v. »Pilgrimage«. MILOVAN V., »Hodočašće kao osobit oblik štovanja Marije i svetaca« u *BS XLIV* (1974) 105—118.

³² I. BAUMER, *nav. čl.*, str. 15.